

Володимир Старосольський – відомий вчений-правник, адвокат, політик

У статті досліджені основні напрямки діяльності видатного українського правника початку ХХ ст. В. Старосольського, розглянуто його біографію. Досліджено питання формування політичної та громадянської позиції В. Старосольського, становлення його як адвоката та науковця; визначено чинники, які вплинули на формування української національної свідомості В. Старосольського. Відзначено, що він був типовим представником українсько-польського прикордоння, походив зі змішаної родини. Протягом свого непересічного життя В. Старосольський обіймав посади заступника міністра закордонних справ УНР (1919-1920 рр.), доктора права, професора у українських вищих навчальних закладах (1919-1928). Як адвокат бере активну участь у політичних процесах польської влади проти українців. У науковій сфері В. Старосольський реалізував себе як член редакцій правничих журналів, автор низки правничих і соціологічних праць, монографій, посібників

Ключові слова: Володимир Старосольський, науковець, адвокат, громадський діяч.

Постановка проблеми. Володимир Старосольський – відомий український громадсько-політичний діяч, правник, адвокат. Він був типовим представником українсько-польського прикордоння, походив зі змішаної родини. І у певний період часу постало питання про те, яку національність обрати. І В. Старосольський обирає українську. Він стає активним захисником українців в українському правозахисному русі на Західній Україні. Як адвокат бере активну участь у політичних процесах польської влади проти українців – членів ОУН, УВО, громадських і політичних діячів різної ідейної орієнтації. У статті розкриваються питання життя В. Старосольського, формування його політичної та громадянської позиції, становлення його як адвоката та науковця.

Стан дослідження. Сучасні дослідження з історії української політико-правової думки містять лише перші спроби осмислення теоретичної спадщини Володимира Старосольського. Окремі питання політико-правового і соціального життя, участі Володимира Старосольського у судових політичних процесах над українцями в Польщі, його громадської і політичної праці досліджувались українськими та зарубіжними науковцями, зокрема Т. Андрусюком, С. Борчуком, І. Гловацьким, Ю. Древницьким, В. Згурською, В. Ковальчуком, І. Кресіною, Т. Огородником, С. Станіславом, П. Стецюком та ін.

Мета роботи – проаналізувати професійну, громадсько-політичну діяльність Володимира Старосольського. Поставлена мета конкретизується такими завданнями: розглянути біографію Володимира Старосольського як політика, адвоката, вченого; визначити чинники, які вплинули на формування української національної свідомості Володимира Старосольського; розкрити особливості діяльності Володимира Старосольського як адвоката.

Виклад основного матеріалу. У 2018 р. виповнилось 140 років від дня народження, а 2019 р. – 77 років від дня смерті відомого галицького українського громадського та політичного діяча, науковця, адвоката, соціолога Володимира Старосольського. Це була непересічна людина з непересічною долею – заступник міністра закордонних справ Української Народної Республіки (1919-1920 рр.), доктор права, професор Українського державного університету у Кам'янці-Подільському (1919-1920 рр.), Українського вільного університету у Празі (1921-1928 рр.) та Української Господарської академії у Подебратах (1922-1928 рр.), дійсного члена Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові (1923 р.), Голови Української соціал-демократичної партії (1937-1939 рр.), члена-засновника Товариства українських правників у Львові (1909 р.), члена правління Союзу українських адвокатів у Львові (1929-1939 рр.), львівської Палати адвокатів (1928-1939 рр.), Головної ради адвокатів Польщі у Варшаві (1937-1939 рр.), члена-засновника Українського правничого товариства у Чехословаччині (1923 р.), члена редакцій правничих журналів «Життя і Право» (1927-1939 рр.) м. Львів, «Palestra» (1910 р.), «Nowa Palestra» (1935 р.), автор низки правничих і соціологічних праць, монографій, посібників.

Народився Володимир-Степан Старосольський 8 січня 1878 р. у м. Ярослав (тепер – Польща) у сім'ї міського бургомистра Йоахима. Його батько, як свідчить польський дослідник С. Стемп'єнь,

був «русинського походження та греко-католицького віросповідання», але вважав себе поляком, «брав активну участь у польських таємних товариствах та пробував сили у польській патріотичній поезії» [5, с. XXIII]. За освітою він був юристом, працював, поки став головою міста (бургомістром), адвокатом, головою міського суду. Мати Володимира – Юлія-Анна була зі спольщеної австрійської родини Рапфів. Отже, треба думати, що розмовною мовою в родині Володимира була польська мова. Крім нього у батьків була ще донька – Ядвіга.

Коли Володимиру було 6 років, помер його батько. Після закінчення чотирьохрічної народної школи Володимир навчався у державній гімназії м. Ярослава з польською мовою викладання. Закінчив гімназію у травні 1896 р., склавши іспити зрілості і, як і батько, вирішив стати юристом. 7 жовтня того ж року записався (тоді вступних іспитів не здавали) на факультет права Ягеллонського (Краківського) університету. Тобто Володимир увесь час перебував у польському середовищі, проте зберіг віру свого батька – греко-католицьку.

Під час відвідин богослужінь у греко-католицькій церкві Володимир познайомився і потоваришував з групою українських студентів, які теж навчалися у Ягеллонському університеті – Василем Стефаніком, Іваном Трушем, Станіславом Людкевичем, Богданом Лепким і ін. З деякими з них він товаришував усе своє життя. Вони розповідали йому про український національний рух, яким він серйозно зацікавився. Товариші порадили йому переїхати до Львова, де цей рух був значно інтенсивнішим та масовішим. Отож, Володимир вирішив продовжити навчання у Львівському університеті, до якого перевівся після закінчення у Кракові першого курсу. Можливо, ще певну роль у цьому зіграли й його контакти з родичами батька, які вважали себе «русинами», а не поляками, та сповідували греко-католицьку релігію. Мати Володимира, хоч і була римо-католичкою (як і його сестра Ядвіга), не заперечувала проти переїзду сім'ї до Львова, де проживали деякі їхні родичі, що дали їм прихисток.

У Львові Володимир, який спочатку зовсім не знав української мови, глибше і конкретніше познайомився з українським середовищем, добре вивчив українську мову. Ця подія стала фактично переломною у його житті: у нього стала формуватися національна самоідентифікація, а згодом патріотичні почуття і погляди: він вибрав для себе українську національність. Володимир записався до студентського товариства «Академічна громада» та «Кружка правничого», де ближче познайомився з Йосипом Конциловським, Лонгином Цегельським, Миколою Шухевичем, Михайлом Новаківським, Степаном Пеленським і ін. Володимир був дуже активним учасником цих організацій, про що свідчить той факт, що невдовзі його обрали заступником голови «Академічної громади» [1, с. 199].

Оскільки Володимир був дуже допитливим студентом, то надумав познайомитися з найвідомішими австрійськими ученими-юристами. Після закінчення другого курсу у Львові, вирішив продовжити навчання у Віденському університеті. Там відвідував лекції професорів І. Пфаффа зі спадкового права, А. Менгера з фінансів і економіки, Г. Ламмаша і К. Штоосса з кримінального права і ін.

У Відні Володимир активно включився у життя тамтешньої української студентської громади, зокрема, вступив у студентське товариство «Січ», де його незабаром (у лютому 1899 р.) вибрали заступником голови і бібліотекарем, а у березні – головою товариства. За дорученням і від імені цього віденського товариства у липні 1899 р. Володимир взяв участь в організованому львівською «Академічною громадою» студентському вічі. Головним питанням віча було створення у Львові українського університету. Підтримав цю вимогу у своєму виступі на вічі і Володимир.

Після віча за ініціативою віденської «Січі» скликано у Відні нараду представників українських студентських організацій. На ній запропоновано створити організацію, яка об'єднала б студентів-українців усіх вищих навчальних закладів Австро-Угорської імперії. Її запропоновано назвати «Молода Україна», а до складу організаційного комітету обрано й В. Старосольського. Він став головою цього комітету. Одночасно запропоновано заснувати й однойменний студентський журнал (часопис) [2, с. 259].

Такий часопис – «Молода Україна» – справді був створений. До складу його редакційного комітету увійшов і В. Старосольський (ще Остап Грабовський, Володимир Темницький, Лонгин Цегельський і ін.). Перший номер часопису вийшов у світ 1 грудня 1900 р. В. Старосольський регулярно публікував у часописі свої статті, у яких заохочував студентів до активності у різних напрямках соціальної діяльності, зокрема, боротьби за створення українського університету у Львові і ін. [1, с. 198-199].

На четвертий курс навчання В. Старосольський повернувся до Львова, де очолив Комітет української студентської молоді. Тут він записався на лекції і семінари до проф. Т. Пілата

(адміністративне право), проф. А. Долінського (торговельне і вексельне право), проф. Г. Рошковського (міжнародне право), проф. А. Баласітса (цивільний процес) і ін.

У червні 1900 р. В. Старосольський закінчив навчання на факультеті права й адміністрації Львівського університету, невдовзі склав докторський іспит та почав стажування (аплікацію) у адвокатських конторах – спочатку у К. Чарніка, потім – інших.

Не полишав він і громадсько-політичної діяльності. В цей час в основному формуються і його суспільно-політичні й соціологічні погляди. Він, зокрема, був переконаний, що в умовах парламентської демократії завдяки освіті й формуванню політичної культури галицькі українські інтелігенти можуть стати провідниками у поширенні національно-патріотичних ідей та європейських цивілізаційних цінностей українського населення не тільки в Галичині, а у Наддніпрянській Україні, де українська мова, видання друкованої продукції, театральні вистави цією мовою була офіційно заборонені. В. Старосольський вважав Росію основним гнобителем українського народу, тому всіляко поборював галицьких москвофілів.

Володимир постійно цікавився ситуацією у Наддніпрянській Україні, політичним життям наддніпрянських українців, особливо тамтешнім соціалістичним рухом, в основному репрезентованим Українською революційною партією (УРП), що діяла з 1900 р. Він сприяв створенню у Львові т.зв. закордонного бюро УРП, підтримував його діяльність.

В. Старосольський, як і у ті роки виступав на різних українських вічах, а у своїх статтях у пресі підкреслював, що українці по обидва береги Збруча мають право, подібно до інших народів, на самовизначення. Правда, тоді це поняття не означало права на створення власної держави (це станеться дещо пізніше), а передусім право на визначення власної дороги національного розвитку, права на адміністративно-політичну автономію. В умовах Галичини це означало вимогу до австрійської влади створити у східній частині цього коронного краю, де переважну більшість населення склали українці, окремий український автономний край.

У 1903 р. після складення відповідних іспитів на факультеті права та адміністрації Львівського університету В. Старосольський отримав звання доктора права [5, с. 28]. Певний час він ще стажувався у адвокатській канцелярії М. Грека, але невдовзі більше часу почав займатися (очевидно за порадою проф. Станіслава Дністрянського, з яким часто спілкувався) науковою та публіцистичною діяльністю. Зокрема, він публікує у журналі «Часопись правнича і економічна», який редагував С. Дністрянський, кілька статей, у тому числі з проблем соціології, які принесли йому значне визнання. За рекомендацією С. Дністрянського Володимира приймають у члени Наукового товариства ім. Т. Шевченка. С. Дністрянський добився призначення В. Старосольському державної стипендії для поглибленого вивчення права в університетах Берліна і Відня. Отож, у лютому 1906 р. Володимир виїхав до Берліна, де протягом кількох місяців відвідував лекції і семінари відомих професорів. Після Берліна В. Старосольський поїхав до Граца, де слухав лекції проф. Л. Гумпловича по соціології (зокрема щодо теорії постійного суспільного конфлікту). Ця теорія мала помітний вплив на погляди Старосольського, особливо у світлі перманентного польсько-українського антагонізму у Галичині. До того ж, цей конфлікт з новою силою вибухнув під час виборів до австрійського парламенту у 1907 р., коли внаслідок різноманітних зловживань польської адміністрації і поліції, фальшування при підрахунку голосів українські партії та кандидати отримали поганий результат – у більшості виборчих округів пройшли польські кандидати. Тоді ж заблоковано справу відкриття українського університету у Львові, почалися бійки між українськими і польськими студентами. У такій напруженій ситуації 12 квітня 1908 р. студент III курсу філософського факультету Львівського університету Мирослав Січинський застрелив польського намісника Галичини, українофоба А. Потоцького.

У гучному судовому процесі над М. Січинським взяв участь у якості помічника захисника обвинуваченого і В. Старосольський. Основним захисником Січинського був відомий адвокат Кость Левицький [5, с. 30]. Оскільки час стажування В. Старосольського ще не закінчився, то після вказаного судового процесу він поїхав до Гейдельберзького університету, де викладав відомий теоретик держави і права проф. Георг Єллінек. Прослухані лекції та контакти з проф. Єллінеком суттєво вплинули на наукові погляди В. Старосольського. Пробувши у Гейдельберзі кілька місяців (мав можливість бути довше) був змушений повертатись до Львова, оскільки у його сім'ї народився другий син – Ігор*.

У Львові В. Старосольський продовжив адвокатське стажування – на цей раз у канцелярії

---

* У квітні 1906 р. Володимир одружився з Дарією Шухевич, донькою відомого українського етнографа Володимира Шухевича. У 1907 р. у них народився син Юрій.

дядька своєї дружини – Миколи Шухевича. У липні 1909 р. склав державний іспит та присягу адвоката і став працювати адвокатом у адвокатській канцелярії М. Шухевича*.

Крім інтенсивної професійної діяльності, В. Старосольський проявляв активність на громадсько-суспільній ниві. Зокрема, у 1909 р. він став одним з засновників Товариства українсько-руських правників та активним його діячем, співпрацював з комітетом самоуправління львівських адвокатів, був співредактором адвокатського професійного друкованого видання «Palestra», яке виходило у Львові [4, с. 60].

У листопаді 1911 р. В. Старосольський відкрив у Львові (по вул. Коперника, 14) власну адвокатську канцелярію, у якій приймав на стажування випускників університету. У адвокатському середовищі В. Старосольський набував все більшого авторитету, а серед населення – популярності. Дещо раніше, у 1911-1912 навч. році, В. Старосольський на кілька тижнів знову поїхав до Гейдельберзького університету, де слухав лекції проф. Г. Єллінека та писав політично-соціологічну працю, яка згодом стала дуже популярною – «Das Majoritätsprinzip» («Принцип більшості»). У ній йдеться про засади політичного устрою європейських держав, про те, що відрізняє засади устрою провідних європейських держав від авторитарного устрою царської Росії.

У партійному сенсі, будучи людиною вразливою щодо суспільних проблем, В. Старосольський зацікавився українським соціал-демократичним рухом, який в організаційному сенсі сформувався у 1899 р. в результаті виходу частини провідних діячів з Української радикальної партії. У 1900 р. вони створили Українську соціал-демократичну партію Галичини і Буковини (УСДП), яка тісно співпрацювала з польською Соціал-демократичною партією Галичини і Цешинського Шльонська і фактично (до 1907 р.) була секцією цієї останньої. Деякі провідні діячі УСДП певний час мали навіть подвійну партійну належність. Друкованим органом УСДП був двотижневик «Воля», редакція якого завдяки В. Старосольському тісно співпрацювали з місячником «Молода Україна».

Подібно до багатьох тодішніх соціал-демократів, у ті роки (кінець XIX – початок XX ст.) В. Старосольський стояв на позиціях «класової солідарності» українських і польських робітників і селян (як і УСДП і Польська СДП), при цьому, очевидно, ігноруючи ще тоді той факт, що Польська СДП не цікавилася національними проблемами галицьких українців. У 1900 р. В. Старосольський навіть підтримав висунення спільного списку кандидатів від ПСДП і УСДП на виборах до австрійського парламенту. Він брав участь у зборах і нарадах ПСДП, супроводжував українську делегацію на сьомому з'їзді ПСДП у червні 1901 р., сприяв, зокрема, фінансово, перекладові творів польських поетів на українську мову.

У 1902 р. В. Старосольський був причетний до організації селянських страйків у південних повітах Галичини, у яких брали участь переважно українські селяни, оскільки польські партії і землевласники намовляли польських селян не брати в них участі, не провокувати владу, ба, навіть протиставляли польських селян українським. Це привернуло увагу В. Старосольського та переконало його, що не можна легковажити національною солідарністю, яка відіграє вагомий роль у політичному житті тогочасних народів.

У квітні 1907 р. мали відбутися вибори до австрійського парламенту. УСДП висунула В. Старосольського своїм кандидатом по одному з виборчих округів, на що він і погодився. Але невдовзі його попросили зняти свою кандидатуру на користь Голови УСДП Миколи Ганкевича. Він це теж зробив.

Під час виборчої кампанії з приводу висунення кандидатів дійшло до неодноразових непорозумінь, навіть конфліктів між УСДП і ПСДП. Серед керівництва УСДП дійшло до розколу: появилася опозиція до «старого» керівництва з приводу доцільності співпраці обох партій. До опозиції належали «молоді» Лев Ганкевич, Володимир Левинський, П. Буняк і ін. До «старих», які виступили за подальшу співпрацю з ПСДП – Семен Вітик, Микола Ганкевич і ін. До «молодих» з часом долучився і В. Старосольський, який переконався, що брак чіткої позиції в національному питанні позбавить УСДП суспільної підтримки.

«Молоді» соціал-демократи, прагнучи виразно підкреслити свою позицію, у березні 1907 р. заснували товариство «Вільна громада», до складу якого увійшли як галичани, так і громадсько-політичні діячі з Наддніпрянщини, які перебували тоді у Львові і були представниками Закордонного бюро Української Революційної партії (УРП) – Дмитро Донцов, Микола Залізняк, Володимир Дорошенко. Очолив це товариство В. Старосольський, а до складу правління увійшла його дружина Дарія, яка теж у ті роки приймала активну участь у громадсько-політичному житті Галичини [5,

* Вона містилася по вул. Сикстунській (нині – Дорошенка), 27.

с. 63].

Проте, у 1911 р. на з'їзді УСДП дійшло до остаточного розламу у партії.

В. Старосольському у ті часи виповнилося 30 років. Надалі він більше зосередився на адвокатській діяльності та науковій роботі. Він щораз більше переходив на проукраїнські позиції. Серед іншого, він від імені «молодіжного» крила УСДП разом з Ю. Бачинським, представниками Української народно-демократичної партії (УНДП) та Русько-української радикальної партії Галичини (РУРПГ) підписав у червні 1912 р. відозвув до австрійської влади з вимогою якнайшвидшого утворення у Львові українського університету.

Оскільки політичні відносини між Австро-Угорською імперією і Росією не були приязними, а на початок другого десятиліття ХХ ст. стали щораз більше загострюватися, то усі українські і польські політичні партії Галичини на випадок війни з Росією у 1912 р. сформулювали свої визвольні прагнення (на австрофільській концепції) і висловили свою вірність монархії Габсбургів [5, с. 36].

Спостерігаючи розвиток польських напіввійськових товариств і добровольчих спортивно-військових формувань (наприклад, легіонів Ю. Пілсудського чи Польської військової організації у Львові) В. Старосольський взяв активну участь у започаткуванні українського парамілітарного руху в Галичині. Отож, 18 березня 1913 р. у Львові було створено перше українське напіввійськове молодіжне товариство «Січові стрільці», а його керівником (кошовим отаманом) вибрано саме В. Старосольського [2, с. 259]. Незабаром стрілецькі товариства стали виникати в усіх великих містах Галичини. Молодь у них займалася спортом та вчилася військової справи. Австрійська влада не заперечувала, вважаючи ці товариства формою підготовки юнаків до війська.

Після вибуху Першої світової війни (яка розпочалася 28 липня 1914 р. з оголошення Австро-Угорщиною війни Сербії за вбивство у м. Сараєво спадкоємця трону принца Франца-Фердинанда з дружиною) багато членів січових товариств вступило добровольцями до Легіону українських січових стрільців, утвореного при австрійській армії [6, с. 54]. З початком війни В. Старосольський перервав свою адвокатську практику і присвятив себе військовій та політичній діяльності. Як представник УСДП, він увійшов до складу Головної української ради, утвореної 2 серпня 1914 р., у якості цивільного представницького органу українського населення Австро-Угорщини (з 1915 р. Загальної української ради) і Бойової управи Легіону УСС (керівного органу УСС) [2, с. 259].

Перед захопленням Галичини у серпні 1914 р. російськими військами, В. Старосольський з родиною перебрався до Відня. У якості члена Бойової управи УСС (йому спочатку присвоєно ранг поручника, а згодом капітана) він займався переважно політико-виховною роботою, на шпальтах стрілецького часопису «Шляхи» публікував патріотичну публіцистику, співпрацював з Союзом визволення України, створеним у Львові емігрантами з Наддніпрянщини у серпні 1914 р. (після захоплення Галичини російськими військами діяв у Відні). Опираючись на тодішню австрофільську концепцію, В. Старосольський вважав, що війна дає шанс на об'єднання українських земель під егідою Австрії, де українцям жилося в цілому справді значно легше, ніж у Росії (в Австрії у них були свої школи, політичні партії, преса, посли у парламенті і крайовому сеймі, вони могли користуватись (правда, неофіційно) рідною мовою; а у Росії у них не було нічого – повна невизнаність і безправність).

Свої погляди на ці питання В. Старосольський виклав у виданій у 1915 р. у Відні накладом Союзу визволення України праці «Національний і соціальний момент в українській історії». Певний час В. Старосольський був ад'юнктом командира Легіону УСС Мирона Тарнавського.

Після відступу російських військ у 1915 р. з Галичини В. Старосольський повернувся до Львова, де продовжив військову та політичну діяльність, а також адвокатську практику. Не тратив він контактів і з Легіоном УСС, який воював у складі австрійської армії з росіянами.

Восени 1918 р. Перша світова війна в наближалась до кінця: австро-німецький блок терпів поразку. Поневолені Австрійською монархією народи готувалися до проголошення своєї незалежності, створення або відновлення власної державності. Готувалися до цього й поляки та галицько-буковинські українці. Поляки збирались після розпаду Австро-Угорської та Російської монархій включити усю Галичину до складу відновленої Польської держави, а українці Галичини, Буковини та Закарпаття – приєднатись до всього українського народу, до так званої Великої України, де ще у березні 1917 р. була створена Українська Центральна Рада, що проголосила автономію України. Але у першу чергу українцям Галичини належало, у разі розпаду Австро-Угорської монархії, не допустити до влади у Галичині поляків. З цією метою у Львові був створений таємний Центральний військовий комітет (на чолі з сотником УСС Дмитром Вітовським), якому доручено підготувати взяття влади у Галичині українцями. До складу цього комітету обрано й В. Старосольського [6, с. 129].

У ніч на 1 листопада 1918 р., після відступу австрійської гарнізону зі Львова, українці взяли владу у місті у свої руки, а у найближчі кілька днів – і по всій Галичині. Тут була проголошена Західно-Українська Народна Республіка [6, с. 144]. Але поляки не збирались допустити переходу Галичини, якою вони володіли понад чотири століття, українцям. У краї почалась довготривала й кривава українсько-польська війна.

У середині листопада у Львові серед кількох інших провідних діячів ЗУНР поляками був заарештований і В. Старосольський. Їх усіх ув'язнено у концтаборі Домб'є біля Кракова. У цьому концтаборі він пробув майже рік, коли після падіння ЗУНР і зайняття всієї Галичини поляками у жовтні 1919 р. завдяки ініційованій Міжнародним червоним хрестом акції був звільнений і прибув до Наддніпрянської України до Києва [2, т. 3, с. 259].

У Києві, оскільки В. Старосольський був відомим громадсько-політичним діячем та ще й знав кілька європейських мов, йому запропонували високу посаду – заступника міністра закордонних справ Б. Темницького в уряді УНР, який очолював І. Мазепа. Одночасно він був обраний професором державного права у створеному у 1918 р. Кам'янець-Подільському університеті. Правда, викладацькою діяльністю В. Старосольський він не зумів зайнятися, оскільки його державні обов'язки, а особливо місія, яку він разом з іншими українськими дипломатичними представниками виконував упродовж кількох тижнів у Варшаві щодо приготування умов і тексту польсько-української угоди (йдеться про політичну угоду між Польщею і УНР, підписану 22 квітня 1920 р., названу ще договором Пилсудського-Петлюри) не дозволили йому цього зробити. Щодо вказаної угоди, то В. Старосольський був прихильником порозуміння з Польщею, у чому він принципово розходився з президентом ЗУНР Є. Петрушевичем, який вважав Польщу ворогом України. Видно, тут проявлялося польське родинне коріння Старосольського.

Але як галичанин, при тому лояльний до своїх друзів – галицьких українців – та своєї партії, він був, напевне, змушений запротестувати щодо згоди (під час переговорів) дипломатичної місії УНР у Варшаві щодо включення Галичини до складу Польської держави. Як засвідчили подальші події, що згоду як місії УНР, так і самого С. Петлюри українське населення Галичини, політики, державні діячі ЗУНР однозначно і небезпідставно вважали зрадою.

Отож, коли про це зайшла мова на переговорах у Варшаві, а на протести В. Старосольського усі інші члени місії УНР не зважали, то 4 квітня 1920 р. він подав у відставку з поста заступника міністра закордонних справ УНР та присвятив себе партійним справам. Він вважав за необхідне добиватись об'єднання галицьких і наддніпрянських соціал-демократів, тобто галицької Української соціал-демократичної партії, членом якої він був, і Української соціал-демократичної робітничої партії. До речі, ще як член уряду УНР В. Старосольський спільно з делегацією УСДП взяв участь у конференції УСДП, яка відбулася 23-26 лютого 1920 р. у Варшаві. На цій конференції українські соціал-демократи прийняли, серед інших, ухвалу про «право українського народу на суверенітет» і закликали до співпраці соціалістів всіх народів колишньої Російської імперії [4, с. 66].

Після поразки українського визвольного руху, у 1920 р., коли українські землі поділили між собою радянська Росія, Польща, Румунія та Чехословаччина, В. Старосольський перебував на еміграції, у Відні. У 1921 р. він став професором правничого факультету створеного у Відні Українського вільного університету*. Крім того, його обрано заступником декана правничого факультету (деканом був проф. Ф. Щербина), а у 1925-1926 рр. він став деканом факультету.

У цьому ж 1921 р. УВУ, за згодою уряду Чехословаччини, перенесено до Праги, яка стала центром української політичної еміграції. Одночасно В. Старосольський працював як професор в Українській господарській академії у м. Подєбрадах, викладаючи там українське і міжнародне державне право. Був також членом редакційної ради друкованого наукового органу академії – «Записки Української Господарської Академії» [4, с. 66].

Перебуваючи в Чехословаччині В. Старосольський ніколи не поривав зв'язків з еміграційними колами українських соціалістів. Зокрема, у 1922-1923 рр. входив до складу редакційного комітету друкованого у Берліні просоціалістичного журналу «Нова Україна». Натомість з жalem констатував радикалізацію УСДП в Галичині, що була тоді у складі Польщі, у діяльності якої щораз більше проявлялися ліві та прорадянські тенденції. Зокрема, на VI конгресі УСДП, який відбувся у березні 1923 р. партія відкрито перейшла на прокомуністичні позиції, а у січні 1924 р. польська влада оголосила про її заборону [4, с. 67].

* Український вільний університет розпочав свою діяльність у складі двох факультетів – правничого і філософського у січні 1921 р. Спочатку у ньому було 90 слухачів, 12 професорів та три доценти; згодом – 325 слухачів, 46 викладачів (з них 30 професорів). Першим ректором УВУ був проф. О. Колесса.

У еміграційний період життя В. Старосольського вийшли друком його найважливіші праці. Зокрема, у Відні в 1922 р. вийшла його праця «Теорія нації», у 1923 р. накладом Української господарської академії – двотомна монографія «Держава і політичне право». У цих працях автор, спираючись на погляди відомих європейських учених (наприклад, Л. Гемпловича) створив власну концепцію української нації і держави.

Опублікував він також низку менших праць, переважно у вигляді окремих брошур чи наукових статей. У 1926 р. разом з групою відомих українських вчених (О. Колессою, Д. Дорошенком та ін.) репрезентував українську науку на Міжнародному бібліографічному конгресі у Празі.

Упродовж свого перебування у Празі В. Старосольський, окрім інтенсивної викладацької діяльності, активно працював в еміграційному середовищі тамтешніх українських правників. У 1923 р. він став одним із співорганізаторів українського правничого товариства, яке чехословацька влада офіційно зареєструвала під назвою «Українська правнича спілка у ЧСР». В. Старосольського було обрано заступником голови цього товариства, від імені якого він опікувався «Студентським товариством українських правників». Причинився він також до створення у Відні на громадських засадах Музею визвольної боротьби українців. В. Старосольський увійшов до складу дирекції цього музею.

Перебуваючи у Празі В. Старосольський підтримував контакт з різними львівськими осередками, час від часу приїздив до Львова, де мешкала його сім'я (дружина з дітьми).

Наприкінці вересня 1921 р. у Львові на маршала Польщі Ю. Пілсудського та львівського воєводу К. Грабовського був вчинений замах, правда, невдалий. Його вчинив студент львівської політехніки Степан Федак, який належав до нелегальної Української військової організації (УВО) *. Заарештовано 12 членів УВО, над якими восени 1922 р. почався суд. Отож, В. Старосольський приїхав до Львова, виступивши захисником двох підсудних – Д. Паліва і Б. Гнатевича.

Співпрацював В. Старосольський і з Науковим товариством імені Т. Шевченка у Львові. 29 березня 1923 р. він був обраний дійсним членом цього товариства. На шпальтах «Записок Наукового товариства ім. Т. Шевченка» він опублікував кілька своїх статей і наукових розвідок, з яких варто відзначити політологічну розвідку «До питання про форми держави» (138-140 томи).

У 1927 р. В. Старосольського обрали членом Українського наукового інституту у Берліні. Правда, з цим інститутом він підтримував тільки спорадичні зв'язки, опублікувавши у збірнику наукових праць інституту кілька статей (у 1928 і 1929 р.).

У своїх наукових працях у цей час В. Старосольський засуджував крайнощі українського інтегрального націоналізму і комунізму (ОУН і Компартії Західної України), старався впливати на молодь, пом'якшуючи політичні крайнощі та емоційний підхід до політики. Він вважав, що майбутня Українська держава має бути демократичною соціалітичною республікою з елементами лібералізму на зразок західноєвропейської соціал-демократії [4, с. 71].

Наприкінці 1927 р. В. Старосольський вирішив повернутися на постійно до Львова, до сім'ї. Тут він розпочав інтенсивну адвокатську практику. Виступав захисником підсудних у численних довгих гучних судових процесах по карних і цивільних справах. Його фаховість і ретельність у адвокатській діяльності високо цінували як у адвокатському середовищі, так і серед населення. Від 1928 р. В. Старосольський став членом Львівської палати адвокатів, а у 1930 р. його обрали до її екзаменаційної комісії, яка приймала вступні іспити у бажаючих стати адвокатами (що, крім того, пройшли відповідне стажування). Незважаючи на свої соціалістичні погляди, В. Старосольський був завжди вірним адвокатській присязі та принципам адвокатури. Тому як адвокат, він захищав і членів УВО, а потім і ОУН, діячів КПЗУ, хоч і не погоджувався з ідеологіями цих організацій. Так, він брав участь у процесах (1930 р.) Зенона Пеленського – виконавця терористичного акту на «Східних торгах» у Львові; Дмитра Данилишина і Василя Біласа – учасників нападу на пошту у Городку 1932 р. (щоб роздобути грошей для ОУН); члена ОУН Миколу Лемака, який у 1933 р. убив радянського розвідника і секретаря радянського консульства у Львові Олексія Майлова; у 1935 р. захищав комуністичного діяча Данила Шумука; колишніх послів Другої Речі Посполитої В. Кохана, С. Біляка, Д. Паліва і ін. [5].

Виступи В. Старосольського на цих і інших процесах були глибоко аргументованими, характеризувалися логічними висновками і влучним підбором доказів, красномовністю. Він,

---

* Українська військова організація – нелегальна військова організація, що існувала у 20-х – на початку 30-х років у Західній Україні. Створена за ініціативи колишніх старшин УСС і Армії УНР Є. Коновальця, І. Андруха, В. Кучабського і ін. з метою продовження боротьби за незалежність України.

звичайно, досконало володів польською мовою, на якій велись судові засідання, вирізнявся глибокою ерудицією, вдавався до філософії, психоаналізу, порівнянь з давнішим польським і німецьким законодавством, кодексами Наполеона, римським правом. У політичних процесах закликав до необхідності нормалізації відносин між обома «братніми народами»; добре володів собою у стресових ситуаціях, не піддавався зайвим емоціям, не підвищував голосу, не жестикулював, що було позитивною протиположністю до інших адвокатів, які, за висловом одного з тогочасних публіцистів, «виступали часто як актори на театральній сцені. Тому під час його судових промов усі присутні, навіть найбільш налаштовані антиукраїнськи, з пошаною слухали слова цього правничого авторитета» [5, с. 45-46].

Все це принесло В. Старосольському велике професійне визнання і авторитет у правничому середовищі. Отож, у 1935 р. його обрали членом Головної адвокатської ради Польщі у Варшаві, а наступного року він став членом її ревізійної комісії. У тому ж році В. Старосольський увійшов до складу редакції видаваного (з 1933 р.) Львівською палатою адвокатів загальнопольського щомісячника «Nowa Palestra».

Старосольський активно працював у Союзі українських адвокатів, а у 1929-1933 рр. входив до складу його правління, а також до реакційної колегії щоквартального журналу «Життя і право», який видавав цей Союз з 1928 р. На шпальтах цього журналу він опублікував чимало цікавих статей, зокрема «Держава і право (Причинок до проблеми правості держави)», «До питання про тимчасовий арешт в стадії доходження», «Про цінність права» і ін.

Він стан докладати старання до процесу відновлення діяльності забороненої польською владою у 1924 р. УСДП, діячі якої з соціал-демократичними переконаннями (як і Старосольський) гуртувалися навколо двотижневика «Вперед» та культурно-освітнього товариства «Робітнична громада». Було підготовлено Конгрес українських соціал-демократів, який відбувся у Львові 8-9 грудня 1928 р. На ньому одну з програмних промов виголосив і В. Старосольський. У ній, серед іншого, він заявив наступне: «Фундаментальні погляди комунізму є помилковими і небезпечними для соціалізму. ... У радянській Росії панує абсолютизм, там немає жодної демократії...» [5, с. 43]. На Конгресі було відновлено Українську соціал-демократичну партію, вказано на необхідність її співпраці з Польською соціалістичною партією (ППС), а В. Старосольського обрано до Центрального комітету УСДП. Він постійно долучався до ініціатив, які мали демократичний, визвольний характер та захищали права національних меншин. У листопаді 1929 р. В. Старосольський разом з Левом Ганкевичем представляв українських соціал-демократів на організованій за ініціативи УНДО у Варшаві українсько-білорусько-литовській конференції [5, с. 44].

Не дивлячись на інтенсивну адвокатську та організаційно-партійну діяльність, В. Старосольський й далі знаходив час на наукову і публіцистичну працю. Так, у 1933 р. на шпальтах часопису «За Україну» він опублікував аналітичний матеріал про історію України під назвою «Трагічні вузли української історії».

По мірі можливостей В. Старосольський намагався впливати на процес конструктивного розв'язання болісної української проблеми у Польщі. Це, до речі, було б можливим, вважав він, якби Польська держава виконувала взяті на себе зобов'язання перед Лігою Націй і Радою послів Антанти. Хоч 26 вересня 1922 р. польський Сейм прийняв закон про воєводську автономію у Східній Галичині та утворення тут українського університету, але цей закон так і не був ніколи втілений у життя. Правда, 10 березня 1923 р. уряд Польщі офіційно заявив, що Польща прагне і буде прагнути до мирного врегулювання відносин у Східній Галичині, «беручи до уваги національні права і потреби місцевого населення». Це так польські політики обіцяли Раді послів Антанти, поки та 14 березня 1923 р. остаточно не признала цей український край за Польщею [6, с. 350]. Як далі виявилось – це все були пусті обіцянки. Українців Галичини вважали у Польщі людьми другого сорту, племенем, а не народом, «бидлом».

Коли ж у 1930 р. уряд Польщі почав проводити у Галичині т. зв. пацифікацію* як принцип колективної відповідальності українського населення за опір та акти саботажу щодо польської влади, то В. Старосольський рішуче засудив цю «акцію». Як один із лідерів УСДП він підписав у цій справі протест від імені керівництва українських партій (УСДП, УНДО, УСРП) до польського президента і парламенту. А українські послы до парламенту скерували протест до Ліги Націй.

Повідомлення про великий голод в Україні на початку 30-х років ХХ ст. привели до втрати

* Пацифікація – від лат. *patificatio* – умиротворення. Для її проведення уряд, який тоді (у 1930 р.) очолював Ю. Пілсудський, використав поліцію та військо. Поляки палили українські села, били і знущались з юдей, проводили обшуки, арешти, конфісковували майно. Пацифікацію різко засудила Ліга Націй.

прорадянських симпатій у тих українських діячів УСДП і УСРП, які пам'ятаючи про певні проукраїнські акції в УРСР, вірили, що так буде тривати й далі. Це дало стимул В. Старосольському знову підняти питання про налагодження співпраці українських і польських соціалістів. Наприкінці січня 1933 р. він взяв участь у спільній конференції УСДП і ППС у Львові, на якій обидві партії погодилися співпрацювати у боротьбі з націоналізмом, нацизмом і комунізмом. ППС тоді зобов'язалася підтримувати українських соціал-демократів щодо територіальної автономії Східної Галичини у межах Речі Посполитої.

17 жовтня 1937 р. відбувся VIII конгрес УСДП, на якому В. Старосольського обрано головою партії, що свідчило про його беззаперечний авторитет в українському соціал-демократичному середовищі. Правда, з іншого боку, варто зазначити, що УСДП, яка діяла в основному серед українських робітників, не була надто впливовою в Галичині, бо й українських робітників у краї було обмаль (домінували польські).

Стосовно українсько-польських взаємин, то В. Старосольський завжди вважав, що найкращою формою вирішення конфліктів є діалог, взаєморозуміння. Тому у другій половині 30-х років він завжди брав участь у неофіційних зустрічах на тему української проблеми у Польщі. Такі зустрічі організовували деякі польські політики, наприклад, Іпполіт Слівінський, Пйотр Дунін-Борковський, Константій Хілінський, Францішек Гроєр. З українського боку в них брали участь, крім В. Старосольського, о. Дем'ян Лопатинський, Остап Луцький, Володимир Залозянський і ін. Не відмовився від своїх переконань В. Старосольський навіть тоді, коли наприкінці 30-х років, отож, напередодні війни, наступив у Польщі так званий період «зміцнення польськості на Кресах», тобто посилення репресій щодо українців. Він підписав у листопаді 1938 р. відозву до польської влади очільників українських партій, товариств та Греко-католицької церкви проти репресій на теренах південно-східних воєводств. Цю відозву опублікувала газета «Діло» 20 листопада 1938 р.

Настав 1939 р. У вересні на Польщу напала нацистська Німеччина. Розпочалась Друга світова війна. У вересні територію Галичини і Волині «визволила» Червона Армія. Виїхати з родиною на захід В. Старосольський не здогадався, оскільки вважав себе перед новою владою не винним, до того ж був соціалістом. Після приєднання Західної України до Української РСР В. Старосольський, який увесь цей час перебував з родиною у Львові, отримав запрошення очолити одну з кафедр на юридичному факультеті Львівського університету, який розпочав свою діяльність. Але коли він з'явився до ректорату, то замість праці його заарештували. Це сталося 25 грудня 1939 р. Водночас репресували також і його сім'ю – дружину Дарію, дітей Уляну та Ігора, а ще один син – Юрій зміг утекти до родичів. У Києві відбувся суд над «ворогом народу» Володимиром Старосольським. Його, як і багатьох інших українських патріотів, визнали винним. Сім'ю В. Старосольського вивезли на поселення в місцевості Каргалик Семіпалатанської області Казахстану. Там у грудні 1941 р. померла Дарія Старосольська. Щодо самого Володимира Старосольського, то його 25 жовтня 1940 р. засудили на підставі ст. 58-а, § 4 КК УРСР на 8 років заслання у Сибір. Його перевезли до концтабору поблизу Маріїнська (Західний Сибір). Виснажений тяжкою роботою, жахливими побутовими умовами, він тяжко захворів і 25 лютого 1942 р. у віці 64 роки помер. Де його могила – невідомо. Не знаючи про його смерть, у 1943 р. еміграційний уряд Другої Речі Посполитої, який перебував у Лондоні, просив через свого посла у Радянському Союзі звільнити Старосольського з таборів.

Висновки. Володимир Старосольський був великим українським патріотом, основним обов'язком якого було служити своєму народові та державі. Він був типовим представником українсько-польського прикордоння, походив зі змішаної родини. В. Старосольський – відомий український громадсько-політичний діяч, адвокат. Він був активним захисником українців в національному правозахисному русі на Західній Україні. Як адвокат бере активну участь у політичних процесах польської влади проти українців – членів ОУН, УВО, громадських і політичних діячів різної ідейної орієнтації.

В. Старосольський протягом свого непересічного життя обіймав посади заступника міністра закордонних справ Української Народної Республіки (1919-1920 рр.), доктора права, професора Українського державного університету у Кам'янці-Подільському (1919-1920 рр.), Українського вільного університету у Празі (1921-1928 рр.) та Української Господарської академії у Подєбратах (1922-1928 рр.). Як громадський діяч та адвокат він виступав, будучи дійсним членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові (1923 р.), Головою Української соціал-демократичної партії (1937-1939 рр.), членом-засновником Товариства українських правників у Львові (1909 р.), членом правління Союзу українських адвокатів у Львові (1929-1939 рр.), львівської Палати адвокатів (1928-1939 рр.), Головної ради адвокатів Польщі у Варшаві (1937-1939 рр.), члена-засновника Українського правничого товариства у Чехословаччині (1923 р.).

У науковій сфері В. Старосольський реалізував себе як член редакцій правничих журналів, автор низки правничих і соціологічних праць, монографій, посібників.

Джерела та література

1. Борчук С. Володимир Старосольський у студентському русі західних українців наприкінці XIX – на початку XX ст. / С. Борчук // Історичні студії. – 2002-2003. – № 4-5. – С. 196-202.
2. Довідник з історії України: у 3-х т. Т. 3. / Інститут історичних досліджень Львівського держ. ун-ту ім. Івана Франка. – Київ: Генеза, 1999. – 1132 с.
3. Мала енциклопедія етнодержавознавства. – Київ: Генеза, 2018. – 942 с.
4. Старосольський В. Принцип більшості / В. Старосольський. – Львів: Літопис, 2018. – 312 с.
5. Stanisław S. Włodzimierz Starosolski – wybitny ukraiński prawnik, uczony i działacz społeczno-polityczny / S. Stanisław // Володимир Старосольський. Принцип більшості. – Львів: Літопис, 2018. – С. XXII-L.
6. Тищик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918-1923). Історія держави і права / Б. Й. Тищик. – Львів: Тріада плюс, 2004. – 392 с.
7. Юридична енциклопедія: у 6 т. – Т. 5. / ред. Ю. С. Шемшученко [та ін.]; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ: Українська енциклопедія, 2003. – 736 с.

Тищик Б., Новосядло І. Володимир Старосольський – известный ученый-юрист, адвокат, политик. В. Старосольський - известный украинский общественно-политический деятель, адвокат. Он был типичным представителем украинско-польского пограничья, происходил из смешанной семьи. Он становится активным защитником в национальном правозащитном движении в Западной Украине. Как адвокат принимает активное участие в политических процессах польских властей против украинцев-членов ОУН, УВО, общественных и политических деятелей разной идеологической ориентации. В. Старосольський в течение своей незаурядной жизни занимал должности заместителя министра иностранных дел Украинской Народной Республики (1919-1920 гг.), доктора права и профессора Украинского государственного университета в Каменце-Подольском (1919-1920 гг.), Украинского свободного университета в Праге (1921-1928 гг.) и Украинской Хозяйственной академии в Подебратах (1922-1928 гг.). Как общественный деятель и адвокат он являлся действительным членом Научного общества им. Т. Шевченко во Львове (1923 г.), председателем Украинской социал-демократической партии (1937-1939 гг.), членом-основателем Общества украинских юристов во Львове (1909 г.), членом правления Союза украинских адвокатов во Львове (1929-1939 гг.), львовской палаты адвокатов (1928-1939 гг.), Главного совета адвокатов Польши в Варшаве (1937-1939 гг.), членом-основателем Украинского юридического общества в Чехословакии (1923 г.). В научной сфере В. Старосольський реализовал себя как член редакций юридических журналов, автор ряда юридических и социологических работ, монографий, пособий.

Ключевые слова: Владимир Старосольський, ученый, адвокат, общественный деятель.

Tyshchyk B., Novosiadło I. Volodymyr Starosolsky - Outstanding Scholar, Lawyer, Politician. V. Starosolsky is a well-known Ukrainian social and political figure and a lawyer. He was a typical representative of the Ukrainian-Polish borderline region, coming from a mixed family. He becomes an active advocate of Ukrainians in the Ukrainian human rights movement in Western Ukraine. As a lawyer, he actively participates in the political processes of the Polish authorities against Ukrainians – members of the OUN, UVO, public figures, and politicians of different ideological orientations. During his extraordinary life, V. Starosolsky held the positions of Deputy Minister of Foreign Affairs of the Ukrainian People's Republic (1919-1920), Doctor of Laws, Professor of the Ukrainian State University in Kamianets-Podilskyi (1919-1920), Ukrainian Free University in Prague (1921-1928) and the Ukrainian Academy of Economics in Podebrat (1922-1928). As a public figure and lawyer, he acted as a full member of the T. Shevchenko Scientific Society in Lviv (1923), Chairman of the Ukrainian Social Democratic Party (1937-1939), founding member of the Ukrainian Bar Association in Lviv (1909), member of the Board of the Ukrainian Lawyers Union in Lviv (1929-1939), the Lviv Chamber of Advocates (1928-1939), the Chief Bar Council of Poland in Warsaw (1937-1939), a founding member of the Ukrainian Law Society in Czechoslovakia (1923). V. Starosolsky also realized himself in the scientific domain as a member of editorial boards of legal journals, author of a number of legal and sociological research papers, monographs, and manuals.

Key words: Volodymyr Starosolsky, scientist, lawyer, public figure.